

riculo, qui letali culpa tenetur. Pecuniarum cupiditas ac nimia terrenarum rerum cura saepius improbanda.

Haec sunt, mea quidem sententia, de quibus crebrius concionator dicat; bonorum enim malorumque omnium radices sunt. Inquirat porro, num quae peculiaris adsit necessitas eo loco, ubi conciones habiturus est.

Epitome munerum concionatoris.¹

Finis remotus: Dei gloria; vita aeterna. Finis proximus: Purgare; illuminare; inflammare.

Concionatoris aptitudo, quae fini respondeat: Ordo; doctrina; missio.

Materia, quae sit solida et evangelium spirans.

Media: Unio cum Deo et exemplum, quum sit medium utrumque extremum respiciens; humilitas; oratio; lectio evangelii cum glossa et aliquo doctore pro captu et sui et auditorum; oratio cum meditatione; dispositio omnium et notatio, ubi forte magis quadrabunt, quae dicta sunt e suggestu.

Pronuntiatio: Gestus; sublatio vocis, hoc est aperta pronuntiatio atque ex corde locutio; quae inter concionandum occurrit, nisi sit doctus et exercitatus, omittantur, praecipue si sint de re difficili, aut unde potius laedi quam aedificari possint auditores sive magistratus spiritualis vel civilis; non turbetur.

Post concionem: Oratio; reflexio et gratiarum actio; si quid item minus apposite dixit, id observet, ut post-hac caveat.

¹ *Monita haec brevia in forma tabellae composita edidit Antonius Possevinus S. J. in sua bibliotheca selecta de ratione studiorum tom. I. lib. V. c. 41. (Venetiis 1603 pag. 242). Sequentem notam ibidem adiecit celeberrimus editor: „Tabella haec Jacobi Lainex, praepositi generalis societatis nostrae, viri sane acerrimi iudicii, saepe legatur a concionatoribus.“*

X.

Ex lectionibus de oratione.

Lectio 20.

Ut ostenderemus orationis excellentiam ex laudibus scripturae atque talium in praecedenti lectione¹ aliqua scripturae loca, quae mystice orationi applicata magnam explicant illius dignitatem. Nunc vero tres nobis scripturae sacrae auctoritates vel sententiae proponendae sunt, quibus oratio secundum litteram sacrificium vocatur, luctamen Deum vincens et nuntius inter Deum et creaturam. Ex quibus omnibus patebit ejus excellentia, et via nobis sternetur ad explicandum modum, quo oratio faciendae sit, quod quidem paulo post latius dicendum est.

Primus locus est Osee: „Convertere. Israel, ad Dominum Deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua. Tollite vobiscum verba et convertimini ad Dominum et dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum, et reddemus vitulos laborum nostrorum.“² Dicitur impiis hic peccator corruisse in iniquitate sua, non quidem locorum situ, sed quoad sui animi affectiones et mores; quia vere ex altissimo loco in infinitum cadit peccator, quando amorem Dei, qui summus est, in amorem creaturae confert, quae cum Deo comparata nihil omnino est in conspectu ejus. Jubetur deinde peccator tollere verba orationis. Nam quum indignum sit, in conspectu Dei vacuum apparere,³ gratissimum Deo est, si quis in conspectu ejus apparet orationem ei ferventer offerat. Estque hic modus loquendi quasi diceret: Tollite veluti in sacco verba et orationem, sicut dicebat Jacob filiis suis: „Sumite de optimis terrae fructibus in vasis vestris, et deferite viro munera.“⁴ Unde Beda⁵ ex hoc modo loquendi notat, quod oratio sit gratissimum Deo munus.

¹ In eodem codice ms. ex quo praesens lectio desumpta est, fol. 159.

² Os. 14. 2. 3.

³ Ecl. 35. 6.

⁴ Gen. 43. 11.

Tenor autem orandi sequentibus verbis praescribitur: „Omniem aufer iniquitatem et accipe bonum.“ Cujus sensus est: Aufer quaeso a me, Domine, superbia, invidia, simoniam et quodcumque peccatum aliud, quod in me tibi displicet, et hoc per misericordiam tuam penitus destruat; id vero, quod in me est boni, naturae videlicet, quod ad tui imaginem et tuae capax beatitudinis sum creatus, id accipe quaeso, reforma et exorna per gratiam tuam. Haec namque duo facit Deus, quoties impium aliquem justificat. Observa, quod facere solet mercator prudens, qui si videt equum bonum, procerum, bonum pectus et costas et alia naturalia eorum ornamenta habentem. licet macilentus sit, magno eum emit pretio; non quod amet equi maceriem, sed quod exornare se posse putat, quae in illo pejora sunt, ut optimus equus fiat. Ita Deus si solum spectaret peccata nostra, nullo modo nos amplecteretur, juxta illud: „Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit?“¹ Nunc vero has purgans et destruens respicit nos intuitu misericordiae suae, sicut „Dominus respexit Petrum.“² et ipse „flevit amare.“³ et efficit, ut quod boni est in nobis, ab ipso probe exornetur et totus homo per gratiam gratissimus ipsi fiat.

Sequuntur postea verba: „Et reddemus vitulos laborum nostrorum.“ Ad literam significat, quod omnes peccatores promittant, se pro holocausto et gratiarum actione reddituros Domino orationem sanctam; quamvis etiam per „vitulos laborum“ intelligi possint vituli, quos antea promississent se oblaturos Domino. Quasi diceretur: Justifica nos, Domine, et tum grata tibi erunt sacrificia nostra, quae divinae majestati tuae vivimus et persolvere desideramus. Sic enim dicitur in Psalmis: „Introibo in domum tuam, in holocaustis reddam tibi vota mea, quae distinxerunt labia mea.“⁴ Item: „Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut aedificentur muri Jerusalem. Tunc acceptabis sacrificium justitiae, oblationes et holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos.“⁵ Quibus verbis significatur, opera in gratia facta summe Deo placere; quia non est verisimile, tunc universum populum Israel votum fecisse vitulos offerendi, ad quos tamen ibi communiter est sermo prophetae. Optime ergo per „vitulos laborum“ intelligitur oratio, juxta illud: „Laudabo nomen Domini cum cantico et magnificabo eum in laude. Et placebit Deo super vitulum novellum, cornu producentem et ungulas.“⁶ Dicitur namque oratio esse „laborum“, quia labiis nostris efficitur⁷ et pronuntiatur. „Vitulorum“ nuncupatur, quia conditiones habet boni vituli, in quo medullam, carnes, ossa, nervos, pellem et pilos invenies.

Inprimis medulla orationis est bona intentio, ut pro ecclesia et aliis necessitatibus orans pure spectes Dei gloriam et animum salutem, non autem commodum aut existimationem temporalem, ut multi

¹ Ps. 129. 3.² Ps. 65. 13. 14.³ Ps. 68. 31. 32.⁴ Ms. *utrum*.⁵ Luc. 22. 61. 62.⁶ Ps. 50. 20. 21.⁷ Ms. *affirmatur*.

peissime faciunt, quum e contrario tanquam eleemosynae et veluti accidentalibus quaedam accipienda sint terrena munera. Haec ergo intentio, quae secundum Dei voluntatem, orationem facit velut medullam ipsamque Deo gratissimam reddit, qui in omnibus actionibus nostris potissimum animi nostri intentionem spectat.

Ossa et nervi orationis sunt fortitudo illa, quae maxime opus est in oratione. Existimaat multi, otio torpere monachos et sacerdotes, quanquam plurimum laborant,⁸ si recte secundum suum officium orationem facere studeant, quia contra occurrentes corporis distractiones et dolores, sensualitatem, repugnantiam et denique contra diaboli innumerabiles tentationes maxima opus est fortitudine, ut quis cum fructu in oratione perseveret. Quia quidem fortitudine quia caret nostri alicui, tam multa saepe sibi proponunt de oratione, confessione deque aliis piis operibus, quorum paucæ aut nulla deinde exequentur, si vel minimam patiuntur injuriam, dicentibus nonnullis, quod sunt phantastici, Theatini etc. Qui sane satis demonstrare videntur nequaquam se futuros constantes, si abnegandus esset Christus vel martyrium subeundum. Sic namque dicit divus Paulus eos, qui jam propter Christi fidem bonis suis spoliati erant, ad majorem exhortans⁹ constantiam: „Ne fatigemini, animis vestris deficientes; nondum enim usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes.“¹⁰ Et sine dubio magna opus est fortitudine, ut spernamus impedimenta orationis et profectus spiritualis et superemus. Deinde dicitur: „Reddemus vitulos laborum nostrorum.“¹¹ Non immerito dixit David, orationem esse „vitulum novellum, cornu producentem et ungulas.“¹² ut jam citavimus. Ibi namque per cornu fortitudinem necessariam designat, per ungulas vero discretionem in oratione habendam.

Caro vero orationis est ipse verborum intellectus, ut quid ores, grammaticæ et quid significet intelligas. Magnus namque abusus est, quod sacerdotes multi, qui adolescentiam suam otios et nugis transegerunt, ne grammaticæ quidem psalmos, missam et alias orationes et officia ecclesiastica intelligant.¹³ Etenim scriptum est: „Labia sacerdotis custodiunt scientiam et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.“¹⁴ Ex ejus enim officio alios docere tenetur. Operam ergo dare deberent, ut saltem grammaticæ, et adhibito quodam interprete bono, secundum sensum psalmos et alia quae orant intelligant. In simplicibus non est hoc perinde necessarium. Sicut enim papa acceptat supplicationem latinam, quam offert ei aliquis ab alio compositam, licet ipse non intelligat latine, ut facere solent illi curiae sollicitatores,

⁸ Ms. *intentionibus*.⁹ Ms. *hortatur*.¹⁰ Verba Deinde . . . nostrorum supplervimus; ms. hoc loco aliquid omisise videtur.¹¹ Ps. 68. 32.¹² Mal. 2. 7.¹³ Ms. *laborare*¹⁴ Hebr. 12. 3. 4.¹⁵ Ms. *intelligere*.

quia ex illa voluntatem et desiderium ipse literas sciens agnoscit, ita etiam Deus latam orationem perfectissime intelligens etiam non intellectas simplicium preces, bona tamen intentione prolatas, acceptas habet et gratas.

Pellis orationis est distincta et bene articolata pronuntiatio verborum, quae sic ligat et astringit orationem sicut pellis animalis intestina et omnia, quae in illo sunt. Ceterum quia nemo potest distincte legere, qui non etiam intelligat quae legit, necessarium est, ut sacerdos coram aliis lecturus operam det intelligere et distincte pronuntiare orationes, quas Domino persolvit.

Pili orationis est ipse orationis strepitus sine ordine et intelligentia. Illi ergo qui prae incertia ne legere quidem satis norunt, quae precantur, sacrificium macilentum Deo offerunt, excitantes solum verborum strepitus et sonum quod faciendum non est.

Hinc ergo patet insignis laus orationis, quae sacrificium est acceptissimum in conspectu Domini, dummodo conditiones illas vituli habeat, quas iam diximus.

Secundus scripturae locus docet orationem esse luctam cum Deo, quae etiam ipsum Deum vincit. In Genesi enim scribitur, sanctum Jacobum redeuntem ex Mesopotamia traduxisse primum uxores, filios et alias sarcinas trans vadum Jacob, et deinde permansisse solum¹ sine tubio, ut a sollicitudinibus expeditus per orationem luctaretur et vince- ret Deum ut etiam postea fecisse describitur.

Ubi primo discas ex ipsius patriarchae exemplo, eos etiam, qui matrimonio juncti sunt et mundi curis astricti, posse et debere servare Deo; quia iste vir sanctus quatuor habens uxores et plurimas substantias, etiam in prociectu peregrinationis constitutus aptum fixit tempus Deo vacandi. Porro quid sub lucta ista orationis intelligendum sit, pulcherrime nobis declarat Oseas de Jacob dicens: „In utero supplantavit fratrem suum et in fortitudine sua directus est cum angelo; et invaluit ad angelum et confortatus est; flevit et rogavit eum in Bethel invenit eum et ibi locutus est nobiscum.“² Ubi nota, Oseam et alios prophetas interpretari solere quinque libros Moysis, sicut in epistolis suis apostoli evangelium interpretantur. Nota deinde illum angelum, qui luctabatur cum Jacob non fuisse veram substantiam Dei, quia Deus non accipit hominum corpora, quae luctari possunt; sed angelus erat in corpore aëreo suscepto; qui nihilominus Deus dicitur hic et alibi saepe, quia representabat personam Dei, sicut vulgo dicimus fieri per dominum, quod ejus nomine vel servus procuratorve ipsius facit. Sic etiam dicebat angelus: „Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.“³ Et simili modo alibi saepe loquitur. Sed ad explicationem auctoritatis veniamus. Illud „flevit et rogavit eum“ potest uno sensu referri ad ipsum angelum victum, ut significetur, quod angelus contra

¹ Gen. 32. 22–24.

² Exod. 20. 2.

³ Os. 12. 3. 4.

quem invaluit et confortatus est Jacob, flevit et rogavit eum, demonstrans quasi se victum esse, sicut puer quum in terram prostratus flets veniam implorat et se victum fatetur; ita metaphorice dicitur, angelum in terram prostratum et flevisse.¹

Hoc quod sequitur: „In Bethel invenit eum et ibi locutus est nobiscum.“ ad eundem angelum pertinet et incarnationem Christi significat, quia incarnatus Dei filius in Jacob nobis etiam omnibus locutus est qui in carne nostra assumpta veluti luctatus est nobiscum, flectendo, exorando omniaque alia opera per nobis faciendo, ut aeternam salutem consequeremur. Formam namque servi suscepit Dei filius; super Jerusalem flevit, dum diceret: „Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi;“² ita ut merito dicat Isaias: „Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas.“³ In cruce deinde fortissime cum diabolo et morte luctatus est. Porro in Bethel i. e. in domo Dei inventus est Deus, quia humanitas Christi vere est templum Dei, quod dicebat ipse, si Judaei solverent in triduo reaedificandum; in quo „inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter,“⁴ ita ut in Christo Deum et omnem gratiam ac perfectionem inveniamus et obtineamus. „Flevit et rogavit,“ videlicet angelus,⁵ qui Dei vices gerebat. Ceterum non minus commode referri potest illud „flevit“ ad Jacob, ut significetur ad literam, quod Jacob non solum corpore, sed multo magis vehementi animi affectu cum angelo per orationem lacrymosam luctatus sit et orando impetravit; ut hinc intelligamus orationem esse luctam efficacissimam ad convincendum etiam ipsum Deum, si recte insistamus.

Quod sane fit, si luctantis conditiones in orando observemus.

Lucta conflictus duorum est, in quo unusquisque l. quantum potest vires suas intendit, ut alterum vel dolo vel aperto Marte vincat. Sic in oratione primo vires animi recte omnes intendere debemus, ut rogemus bene et impetremus, ad sapientis imitationem, qui dicebat: „Et ut scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat sapientiae, scire, cuius esset hoc donum, adii Dominum et deprecatus sum illum et dixi ex totis praecordiis meis etc.“⁶

2. Conatur luctans supplantare hostem, semper nitens, ut alterum pede detineat vel supplantare aut fluctare faciat et prosternat. Sic enim Deo nobis agendum est in oratione. Etiam Deus habet pedes duos, justitiae divinae unum, alterum misericordiae. Justitiae pes peccatis nostris tanquam terrae infligitur. Si ergo vincere vis et ad te

¹ Sequuntur in ms. haec verba quae sensu carent: *Quod dicit . . . Quod nihil jam deservit, quia flevit et flectendo herbam manusque victricis porrigere. Et sic hoc quod*

² Luc. 19. 42.

³ Col. 2. 9.

⁴ Ms.: *Prior iste Jesus est hic, ut flevit et rogavit pro nominatio habent angelus. Quod quia sensu destituitur, supra correctum est.*

⁵ Sap. 8. 21.

inflectere Deum, auferas peccata tua, et pes justitiae divinae non consistet, sublata terra cui infixa erat. Sicut sublato asino totum onus concidit, ita sublato isto justitiae pede facile Dei misericordiam ad quodcumque tuum desiderium inclinabis et vinces juxta illud divi Pauli: „Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae ejus, ut misericordiam consequamur et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.“¹

3. Qui luctatur, vincere conatur ingerendo caput suum intra pedes adversarii, ut sine illum extollat super terram et magno impetu dejiciat. Ita erga Deum se gerit et eum in quodcumque bonum impetrandum inclinat, qui suscipit in humeris suis suavissimum jugum Christi, juxta illud: „Juxta pelem tuam in compedes illius et in torques illius collum tuum; subjice humerum tuum et porta illum et ne accideris vinculis ejus. In omni animo tuo accede ad illum et in omni virtute conserva vias ejus. Investiga illum et manifestabitur tibi, et continens factus ne derelinquas eam etc.“²

4. Conatur luctans hostem superare levando a terra suum pedem et toto corporis impetu in adversarium se inclinando, ut illum opprimat et prosternat. Ad hunc modum vinces luctando Deum, si sublato altero tuo pede propriae fiduciae toto cordis affectu fiduciae in Deum te conjicias, ut jam non confidas in tua scientia, fortitudine, habilitate vel dono aliquo alio, sed integre et solum in Domino Deo tuo. Etenim hoc nos docet mystice nervus ille Jacob, qui in lucta ab angelo tactus mareuit,³ ut non confidamus propriis nostris viribus in conversatione cum Deo; alioquin sane mera fuisset superstitio, quod post hoc factum non comedunt Judaei nervum, nisi significatio aliqua mystica isti rei subesset. Hoc et directe docet David dicens: „Non veniat mihi pes superbiae et manus peccatoris non moveat me;“ nam, ut sequitur, „ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem;“ expulsi sunt, nec potuerunt stare.“⁴ Id est, quod si peccator toto cordis affectu ad Deum recurrat, nunquam sane fraudabitur, quia, ut inquit David: „Apud Dominum gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet;“ quum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.“⁵ Habebit vero inhabitatam victoriae spem, si usque ad finem constanter in hujusmodi fiducia visperet, quantumvis magnus peccator fuerit, et quod pulcherrimis his verbis divus Augustinus: Aperiatur enim mihi . . . continentia serena et non dissoluto hilaris, quae dixit: „Tu non poteris, quod isti quod istae? An vero isti et istae in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas et non stas? Projice te in eum, noli metuere, non se subtrahet ut cadas, projice te securus, excipiet te et sanabit te.“⁶

Quibus quidem verbis ingens praebet in Deum confidentia omni-

¹ Hebr. 4. 16.

² Gen. 32, 25

³ Ps. 36. 24.

⁴ Ecl. 6. 25.

⁵ Ps. 35. 12. 13.

⁶ Confess. lib. 8. c. 11. Migne P. L. 32. 761.

bus hominibus, etiam si magni sint peccatores, ut secure se in Dei misericordiam rejiciant, qui salus nostra, fortitudo et pax est, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

Lectio 21.

Postquam ostendimus praecedenti lectione, luctam quandam spirituales esse orationem, qua Deus ipse vincitur, nunc declarandum est, veluti in duello confictari hominem cum Deo, et ab homine ipsum Deum certo quodam modo superari. Addeamus deinde tertiam scripturae auctoritatem, qua declaratur orationis excellentia, quia nuntius quidam est inter Deum et hominem.

Quod orationis sanctae virtute non solum cum daemone sed etiam quodammodo cum ipso Deo duellum incamus et in illo etiam superemus, satis declarant verba psalmi: „Qui docet manus meas ad praelium; et posuisti ut arcum aereum brachia mea,“¹ quod quidem aliqui de oratione interpretantur. Nam quum antiqui patres expansis brachiis in arcum modum se habentes orationem facerent, significare vult propheta, brachia sua ad orationem faciendam non esse carnea, quae facile lassantur, sicuti de Moysse legitur, quod ipsius brachia quum oravit lapidibus suppositis sustentabantur,² sed ferrea omnino et non secus ac si aerea essent.

Ceterum ut modum intelligas, quo vincere possis fortissimum Dominum Deum exercituum contra te in duello stantem, arma illius agnosce, ut illis eum exuens victor evadas. Judicaturus Dominus homines armatus introducit in libro Sapientiae: „Induet,“ inquit, „pro thorace justitiam, et accipiet pro galea iudicium certum;“ sumet scutum inextinguibilem acuitatem; acuet autem duram iram in lanceam.“³

Quum pro thorace dicitur Deus indui⁴ justitiam, significatur, quod in corde sine voluntate sua perfectissimam habeat justitiam, quam sine personarum acceptione unicuique reddit prout meretur; quia thorax pectus tangit, in quo cor constitutum est. Et simul etiam docentur omnes, qui iudicis vel superioris officium gerant, quod inviolabilem debeant habere voluntatem et propositum, iuste unicuique quod suum est reddendi, alioquin abusus istos pessimos, quos quotidie et te tantos videmus, difficile vitabimus. Dicitur deinde Deus pro galea habere iudicium certum, quia in intellectu suo perfectissimam habet omnium rerum sapientiam et cognitionem, ut nullis falsis testibus allegationibus vel fraudibus decipi queat, quin quod certum est iudicet. Galea namque caput tegit, in quo peculiariter constituitur intellectus, juxta illud: „Audi, fili mi, disciplinam patris tui et ne dimittas legem matris tuae, et addatur gratia capiti tuo et torques collo tuo.“⁵ Ad Dei enim si-

¹ Ps. 17. 3.

² Sap. 5. 19—21.

³ Prov. 1. 8. 9.

⁴ Exod. 17. 12.

⁵ Ms. *taus*.

multitudinem non sufficit¹ ad recte iudicandum et praesidendum aliis, si quis desiderium habet recte iudicandi; quia si certum desit iudicium et scientia, quid et quomodo fieri debeat, fallit et fallitur saepius. „Dum caecus caecum ducit, ambo in foveam cadunt.“² Dicitur deinde Deus pro scuto habere aequitatem, quia sicut iustissimus est, severitatem tamen extremam illius suae iustitiae misericordia motus mitigat,³ juxta illud: „Iustus Dominus et iustitias dilexit, aequitatem vidit vultus ejus;“⁴ etenim aequitas, ut ex Aristotele et aliis philosophis constat, veluti remissio est quaedam illius extremi et summi juris. Alia verso legit pro „aequitate“ „sanctitatem“⁵ qualem maximam in Deo esse certo scimus. Docentur vero omnes iudices et superiores, tantam se debere habere aequitatem, ut nullus subditus licet malus et perversus in faciem ipsorum perpetrare possit peccatum aliquod grave, quod vel scandalum sit vel mortale. „Duram iram pro lancea“ dicitur habere Deus, quod exactissimum executores illum iustitiae significat. Hoc etiam in iudice et superiore summopere est necessarium.

Sed dices, si huiusmodi armis proflit in duellum fortissimus Deus exercitum, quis tandem hominum valeat tantae potentiae resistere? Certe oratio sancta debito modo facta non solum resistit,⁶ sed haec arma etiam de manibus Dei aufert ipsaque vincit et superat.

Inprimis iustitiam Dei contra te tollis, te humiliando in oratione et iuste dijudicando, peccata tua plangendo et de eis debitam poenitentiam faciendo. Dura sane res est, quae damnatis maximum affert⁷ cruciatum et nos merito pudefacere debet. Quotidie nos Deum offendimus mille modis, qui tamen adeo benignus est, ut paratus sit omnes nostras culpas dimittere, si certo iudicio contra nos ipsos dijudicemus nostrumque agnoscentes reatum⁸ poenitentiam faciamus; non secus ac si pontifex multis offensus omnia vellet subito condonare, mox ubi se offensorem peccasse agnosceret et poena se dignum iudicaret. Si ergo Dei contra nos iustitiam flectere volumus, iudicemus iusto peccata nostra et causam nostram, juxta illud: „Si vere utique iustitiam loquimini, recta iudicatis, illi hominum;“⁹ Id autem fiet, si ex animo cum Daniele dicamus: „Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei.“¹⁰

Eodem modo certum iudicium Dei tollis tuo, si contra ipsum hoc statuas, quod per peccata meruisti. Si insuper mansuetudinem adhibeas, iram vindictivam ex manibus ipsi Deo excuties. Nam responso „mollis frangit iram.“¹¹ Simili modo aequitatem Dei tua aequitate erga te infectes, ut non tam noceat quam prosit. Si ergo dijudicando te ipsum per humilitatem veram aliasque virtutes in oratione ad Deum

¹ Ms. *sufficere*.² Ms. *interimit*.³ Ms. *non resistit*.⁴ Deest in ms.⁵ Dan. 9, 7.² Mat. 15, 14.³ Ps. 10, 8.⁴ Ms. *aufert*.⁵ Ps. 57, 2.¹⁰ Prov. 15, 1.

recurris,¹ ipsemet Deus duello quodam fortissimum vincetur. Sic namque sponsus victus se fatetur a sponsa: „Vulnerasti cor meum;“ inquit „soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculo meo tuorum;“² id est vera fide et recta opere tuorum intentione, quae animae nostrae oculus est, „et in uno crine colli tui;“ id est in vera et perfecta obedientia, quia per crines facile trahis homines quocumque velis. Hoc sane utile est et gloriosum duellum.

O Romani, non intelligitis illud? Miseri³ homines, minima quampiam re ad iracundiam provocati, in particulare certamen vocare sese invicem solent, praecipue hic Romae. Non aliter enim se homines trucidant, quam si bubali essent. Ad quod tamen plurimi etiam alii miserissimi tanquam ad solemne quoddam spectaculum occurrunt. Maximum sane hoc peccatum est, quandoquidem hic ludus in illorum successu loco, qui olim apud Romanos gladiatores fuerunt,⁴ qui spectante populo intra se solebant conflictari et ad populi principumque delectationem mutuis se vulneribus conficere. Qui sane ludus usque adeo displicebat Deo ut tempore Honorii optimum quandam eremitam, occidi permisit, qui in furentem populum se ingerens dissuadere conabatur huiusmodi miserias.⁵ Nam et Deus illi oranti antea promiserat, quod Romam pergens ludos istos tolleret. Isto ergo eremita contra omnem iustitiam occiso, iussit Honorius imperator, ne unquam in posterum Romae tales ludi exhiberentur, sicut discrete narratur in Historia tripartita.⁶ Unde discas, gloriosam hunc eremitam mortem sortitum et nequam sibi desiderio defraudatum. Nam quum semel mori debuisset, in magnam notis reipublicae utilitatem eo est mortuus modo, ut tantus abusus tolleretur. Quapropter nostri temporis⁷ abusus merito nobis displicere debent; quia potius, injuria aliqua lacessiti ad Deum recurrere deberemus. Si enim ipse a nobis se vinci permittit injuriam omnem condonanda, si humiliemur sub potenti ejus manu⁸, quanto magis nos non tam duello quam misericordia et benigna remissione inimicos nostros, aut quos inimicos censuimus, suscipere debemus.

Hujus rei exemplum insigne est, quod aliquando intellexi. Duo erant nobiles, qui graves et capitales intra se exercebant inimicitias. Uterque hac de causa multos domi aiebat milites, ut se ulcisceretur et defenderet. Alter vero vehementer cruciabatur quotidie ab illis, quos domi habebat. Quae vexatio in tantum crevit, ut taedio affectus, de ipsis se expedire volens, suum illum adversarium accerseret. Ecce inquit, domine mi. tu nobilis es atque discretus; tu dices, me injustam habere causam; et ego idem existimo de te; quidquid sit, ecce ego in manibus tuis sum, fac quod placet de me; malui ego semel ad tuum libitum

¹ Ms. *recurrendo*.² Ms. *Quo miseri*.³ Nomen huius monachi fuit Telemachus.⁶ L. X. c. 2. Migne P. L. 69, 1164.⁸ Ms. *Sicut*.² Cant. 4, 9.⁴ Deest in ms.⁵ Ms. *nostris temporibus*.⁷ I. Pet. 5, 6.

multari, qui homo discretus es, quam quotidie indigna pati ab istis nebulonibus, quos disjunctis gratia domi alo. Quid multis? Iustus permotus est adversarius verbis adeo, ut uterque sibi invicem noxam condonarent morque boni amici efficerentur. Quod est christiani opus, et ita facere necesse est. In secunda parte reliqua videbimus.

Secunda pars.

In medio lectionis exhortatus est populum ad eleemosynam, dicens, illum diei justitiam in scriptura sancta, quia quum dicat Dominus: „Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, mox subjunct: „Quum ergo facis eleemosynam? intelligit justitiam esse eleemosynam.¹ Et merito sane, quia quum eleemosynam dat, illud alteri dat, quod superfluum est illi. Indigentibus necessario erogandum, præcipue his temporibus, quia propterea isti tam multa donavit Deus, ut alius esset misericors. Vide quæso quantum grata Deo sit eleemosyna. Nam in ea omnia illa munera sunt, quæ hodie obtulerunt Jesu tres magi; myrrha in primis, quia sicut myrrha consercat corpora, quæ aliquam putrescerent, sic eleemosyna pauperum vitam sustentat et corpora, quæ aliquam erant peritura; thus, quia quum eleemosynam accipit pauper, vehementer incitatur ad Deum laudandam et orandum pro te, oratio vero incensum est in conspectu Domini juxta illud: „Dirigitur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearum sacrificium respicientium;² quinnio et aurum, quod propter suum fulgorem sapientiam significat; vera enim sapientia christiani est, Deum et ejus providentiam agnoscere; incipit autem hunc cognoscere clarius pauper quam ante, quia quum erit de corporali sustentatione sollicitus, per eleemosynam tuam agnoscit, omnia suavit a Deo disponi et nullam ab eo retinui, qui in eo fiducialiter sperat etc.

Ultima scripturae auctoritas, quæ orationis dignitatem explicat, est, quæ ostendit illam esse veluti nuntium inter Deum et hominem. Legitur enim: „Oratio humiliantis se nubes penetrabit, et donec propinquet non consolabitur, et non discedet donec Altissimus aspiciat.³ Sensus est: Adeo efficax est oratio et nubes penetrans, ut non quiescat, donec ipsa peringat ad divinam majestatem; inde vero non discedit, donec benignam et placatum vultum Dei obtineat. Similitudo sumpta est ab eo, qui omnino contendit obtinere aliquam gratiam a papa vel illum videre; qui per medium contendit populum animo indefeso, et postquam in conspectu papæ est, omnino satagit, ut vultum benignum vel munus aliquod accipiat, necessitatem et negotia sua exponens.

¹ Sic pergit ms.

² Mat. 6, 1, 2.

³ Justitiam . . . eleemosynam deest in ms.

⁴ In ea supplevimus.

⁵ Ps. 140, 2.

⁶ Eclis. 35, 21.

Quum vero nuntius dicatur oratio, easdem condiciones necesse est habeat, quas in nuntio esse scimus.

Debet nuntius, quando ad aliquem principem venit vel in itinere est, gratiam habere et prudentiam sive sapientiam. Hæc namque si deficient, facile spoliatur, occiditur aut vulneratur in itinere, et postquam ad principem devenit, non efficit quod habuit in mandatis. Opus est ergo imprimis divina gratia ad orationem nostram, ne in itinere aliquid patiat. Spoliabitur enim oratio nostra in itinere, si de Deo cogitare volentes ad vana et inutilia cogitanda convertamur. Vulneramur, si propter hujusmodi occurrentes occupationes in vilitate absque recta ratione feramur, in quibus venialiter peccamus. Denique occidimur in itinere, quando non solum veniali sed etiam mortali alicui peccato consentiamus. Ab his ergo per Dei gratiam cavendum est.

Ad quæ deinde accedere debet sapientia, quæ viam rectam docet ad Deum, ne dum ad coelum ascendimus, ad terrena et vilia deflectamus. Jam vero coram ipso Deo opus est gratia, ut accepta fiat oratio tua, ne nuntius per illum peccatum mortale sit veluti excommunicatus coram illo accedere. Ut ergo oratio tua sit bonus nuntius, procuranda imprimis est peccatorum remissio per poenitentiam, juxta illud: „Caudus pedibus et iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuntium stultum,¹ quia iste verba et sententiam adulterans² causam deteriorem reddit. Porro stulta est oratio tua, quando non intelligis merita et demerita sive pericula causæ, quando item non attendis amicos sive inimicos tuos; nam negotio cillibet ineptos illos judicamus, qui hæc ignorant. Imprimis ergo scias oportet, quod inimici orationis duplices sunt: peccata propria, quæ omnino fortitudine spiritus destruenda sunt, si succedere debet oratio; quod quidem fiet, si voluntatem propriam et malam, quæ illa iniuntur⁴ subtrahas; hæc namque sublata cadent illa. Alterius generis inimici sunt proximi, qui non destruendi sed conciliandi sunt, antequam possit oratio tua valere. Amici orationis et causæ tuæ sunt beati omnes et boni homines, quos concillas tibi obsequiis ut causam tuam coram Deo velint promovere; sic namque vides illum patronos undique advocare, qui negotium aliquod transigere conatur.

Quando jam inimicos tuos vel destruxisti vel reconciliasti, et bene propitios habes amicos et procuratores bonos, nihil nocet, imo juvat plurimum ad impetrandum quod desideras, si Deo munus aliquod offeras, sicuti homines saeculares rogitibus et magnatibus facere solent.

Erit sane gratissimum Deo, si cum tribus magis ad præsepe Domini Jesu ab oriente venientibus aurum, thus et myrrham offers.⁵ Offerebant illi, teste Ambrosio, Tertulliano, Cyrillo, Irenæo et aliis doctoribus, hæc tria duplici de causa; primo quia ab initio semper obser-

¹ Prov. 26, 6.

² Ms. numerans.

³ Ms. succedet.

⁴ Ms. quibus illa iniuntur.

⁵ Ms. offerentibus.

vatum fuit, ut qui Deum vel principem aliquem magnum accederet, de optimis, quae possidebat, offerret. Sic etiam filiis suis in Aegyptum pergentibus dicebat Jacob: „Sumite de optimis terrae fructibus in vasis vestris et deferite viro munera.“¹ Deus vero benedictus adeo benignus est, ut etiam grata habeat pro numeribus illa, quae nos habemus optima. Sic enim legitur: „Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, et votum faciens immolat debile Domino.“² quod dicit: Quum non potestis Deo offerre munera, quae celsitudo ejus requirit, offerte saltem illi meliora vestra, sicut principi et duci vestro facere soletis. Magi ergo isti ab oriente venientes optima terrae suae munera obtulerunt, aurum et odores, myrrham et thus. Nam „fortitudo Damasci,“³ quae in oriente est, aurum est et odores, ut dicit Tertullianus. — Secunda ratio fuit, quia his ipsis donis significabant suam fidem et promissionem, quam de Christo habebant. Solebant enim antiqui non solum verbis, sed etiam rebus ipsis animi sui conceptus significare. Sic Aegyptii offerre solebant Deo suo oculos et aures diversae materiae, ut testatur Clemens Alexandrinus, quibus significabant, quod Deus tanquam videns et audiens omnia summam habet rerum omnium providentiam. Sic quoque idem scribit de bello inter Darium et regem Aegypti, quod Darius per nuntium misit aurum, loriam, ranam, avem, sagittam, aratrum, nihil prorsus verbis nuntians; quae quid significent alii aliter interpretantur.⁴

Sic ergo sapientes isti per se auro isto, thure et myrrha, quae offerebant, in Christo et contebantur veram divinitatem, animam et corpus humanitatem, regnum sive divinitatem; juxta illud: „Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus, Caput ejus aurum optimum.“⁵ quod dicit: Sponsus et dilectus meus, Christus, candidus est moribus et innocentia vitae et mortis passione rubicundus, et quod optimum in ipso est, divinitas est; „namque caput Christi, Deus.“⁶ Thus deinde animam Christi significat, juxta illud: „Quae est ista, quae ascendit per desertum quasi virgula fumi ex aromatibus myrrhae et thuris et universi pulveris pigmentarii?“⁷ Etenim benedicta illa Christi anima omnibus omnium gratiarum et virtutum donis scaturiebat et Trinitati sanctissimae gratissima erat. Myrrha denique significabat, quod corpus Christi ab omni semper corruptione alienum fuit, juxta illud: „Non derelinquens animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.“⁸ quod sanctus Petrus de Christi humanitate interpretatur.⁹ Eodem modo myrrha humanitatem Christi significabat, aurum regnum, thus divinitatem, sicuti cantat ecclesia.

¹ Gen. 43, 11.

² Is. 8, 4.

³ Is. 8, 4.

⁴ His ultimis verbis abbreviamus ea quae manuscriptum satis corrupta de sensu dicatorum donorum habet.

⁵ Ms. si.

⁶ L. Cor. 2, 3.

⁷ Ps. 15, 10.

² Mal. 1, 14.

³ Cant. 5, 10.

⁴ Cant. 3, 6.

⁵ Act. 2, 31.

Ad horum imitationem nos quoque gratissima offeramus munera, aurum nempe fidei et sapientiae sanctae, thus sive incensum orationis, myrrham mortificationis; aurum substantiae temporalis ad honorem ejus libenter impendamus, thus honorum saecularium et existimationis ei offeramus, et denique myrrham totius curae corporis et animi nostri ad Dei voluntatem expendamus.

His muneribus si ad Deum accedamus, non dubium, quin oratio nostra boni nuntii officia exerceat, et facile impetremus quodcumque desideramus ad animae nostrae salutem et Dei optati maximi gloriam, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

Specimina diversa ex aliis lectionibus de oratione.

Lectionis primae exordium.

Finiremo con la gratia del Signore quella clausola cominciata, dove diceva s. Luca (Act. 2, 42): „Erat autem perseverantes in doctrina apostolorum et communicatione fractionis panis et orationibus.“

Si vuol dire che habbiamo bisogno di dui cose, cioè de consiglio et agiuto. De la dottrina pigliamo consiglio, et li remedii de la comunione et oratione. De la dottrina et comunione havemo già detto. Resta, che parliamo della oratione. Della quale hogi comincieremo a ragionare con la gratia del Signore.

La intentione del canto mio saria de far profitto prima in me, perchè sempre in questo exercitio si puo crescere, et poi procurare che voi faciate il medesimo. Nè per altro si è parlato della parola di Dio et della comunione, se non per esortarvi a quelle medesime cose. A questo medesimo effetto dunque parleremo hora della sancta oratione. La quale havete da sapere, che non la impareremo mai se non la mettiamo in pratica. Questo conobbe anchora Aristotele dicendo delle scientie speculative: „Si fermano et hanno il suo fine nel sapere et speculare; ma ne le scientie pratiche, se non si viene alla pratica, tutte le fatiche sono perdute.“ Et più presto noceno, quia servus sciens voluntatem domini sui et non faciens vapulabit multis (Cf. Luc. 12, 47).

Di modo che parlando della oratione bisogna insieme orare, se la volemo imparare, sicome il putto per imparare a camminare, bisogno che spesso camini et alena volta caschi et poi si rizzi, inhuo che ha imparato molto bene ad andare. Così noi, se volemo imparare la oratione mettiamola in pratica, et insieme imprenderemo la scientia et la pratica. Della quale oratione dice un santo padre Isaac, che è un schola che ci insegna a parlar con Dio, et quando ci parla la ragione Dio (sic) e alla quale quando si repugna, si repugna a Dio. Dice s. Agostino in una epistola 112 a Paulina parlando del modo de veder Dio in excessu mentis: „Qui autem hoc non potest, oret et agat, ut posse mereatur, nec ad hominem disputatorem pulset, ut quod non legit legat,

sed ad Deum Salvatorem, ut quod non valet valeat.¹ Tu non puoi, va a Dio, et quello che non puoi potrai.

Per venire dunque al punto del trattar della oratione, cinque cose pensava proporvi.

1. che cosa è oratione;
2. come eccellente cosa sia l'oratione;
3. a che modo si deve fare;
4. che remedii ci sono per saper et poter ben farla;
5. darvi esempi, per li quali più facilmente s'intendi la dottrina della oratione.

La prima cosa ci servirà ch'è l'intendaremo meglio. La seconda servirà ad inclinar la volontà nostra ad orare. Perché acciò che sapiate, per questo effetto si dicono et raccontano le lode della virtù, et non per rettoricare, ma per inclinar la volontà a l'amor di quelle e per questo bisogna saperla fare; al che servirà come si è detto la terza cosa. Ma perché molti sanno et non fanno, perché non possono, per questo sarà buono de trovar delli remedii per poterla ben fare; al che servirà la quarta cosa. Et poi per racorre il frutto del tutto daremo alcuni esempi accomodati; il che si farà nella quinta cosa.

Quanto al primo, che cosa sia oratione, è da sapere che alcuni dicono, che si piglia in tre modi et così bisognerebbe dare tre definitioni. La prima si piglia largo modo et vuol dire ogni operatione buona, che si fa, et a questo modo si magna, si beve, si dorme, si fa limosine a gloria di Dio; et finalmente qualunque opera buona fai, sarà oratione. Et questi tali si fondano in alcuni lochi; quando si dice nel Ecclesiastico a capo 18 (v. 22) „Non imediarius orare semper et ne vercaris usque ad mortem justificari“ . . . che dicono che s'intende far bene sempre infino alla morte. Così quel de Esaia capo 62 (v. 6) „Super muros tuos Jerusalem constitui custodes; tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt“ . . . Così intendano quello di San Luca a capo 18 (v. 1); „Oportet semper orare et non deficere“; così quello di Paulo I ad Thessal. capo 5 (v. 17) „Sine intermissione orate“ . Et a questo modo ogni operatione che piace a Iddio si chiamarà oratione etc. . . . Eccovi dunque il primo modo de oratione secondo l'opinione di questi.

Ma che diremo quà? È proprio modo questo de oratione? No. Ne in la scrittura bene intesa si chiama questo propriamente orare. Et che ciò sia vero, li lochi allegati questo non concludono. Perché quando dice: „Oportet semper orare et non deficere“, non parla del far bene ma del orare. Il che si dichiara per quello che seguita del giudice cattivo et ingiusto et della vedova, la quale lo pregava, che la vendicasse del suo avversario, et non volendo per molto tempo farlo fu tanto importuna pregando et ripregando, che final-

¹ Haec epistola olim n. 112 nunc numeratur 147. Locus invenitur in cap. 12. Migne P. L. 33, 610.

mente per importunità ottenne. Ecco quà, che costei niente operava, ma solo pregava. Per il che è chiaro che non s'intende del operare bene.

Ma sapete come sempre si ora?

Quando a li tempi suoi si ora. Et in quello che si dice sempre è una figura hyperbole; come se si dicesse v. g.: In Alemagna tutta la notte le sentinelle vegliano et quando suona la campana c'è una guardia che sempre grida, non s'intende che sempre gridi, ma alle hore che deve. A questo modo il religioso dicendo le sette hore, ed il maritato che la mattina ora et ogni mattina et ogni sera, si dice che sempre ora. Et così l'intendono li doctori ne li luoghi sopra allegati.

Donque lassamo questo modo de oratione, che non è proprio, et pigliamo li altri dui.

Penso adunque, che orare si può intendere in dui modi, et in questo conveniremo con (il) grammatico, il quale intende questo nome de oratione in dui modi, in un modo largamento pigliando orare per parlare; così Cicero in Bruto de oratore: „Oratione beneficis est qui verbis multa pollicetur“ sic orare causam et dicere causam idem est. In un altro modo lo pigliano più strettamente et allhora orare vuol dire rogare, petere, domandare.

Che fa il theologo? Ci serve di questi dui modi del grammatico, et intende nel primo modo largamente, nel secondo strettamente.

Primo modo intende (il grammatico) indifferente ogni sorte di parlare; così questo intende ogni parlare religioso, che si fa con Dio, o sia pregare, o ringraziare, o lodare, o altra cosa simile. Quello nel secondo modo intende pregare; et questo intende pregare Dio. Et così l'una oratione è specie de l'altra.

Hora vediamo nella scrittura; et prima, come si piglia per ogni ragionar con Iddio. . . . Havemo del primo modo quando si dice del Signor: „Erat pernoctans in oratione Dei“ (Luc. 6, 12). Certo è che il Signor non sempre domandava, ma alcuna volta lodava, alcuna volta ringraziava. . . .

Et tu medesimo si vai nanzi a l'altare a laudare et ringraziare Iddio, ognun dirà che fai oratione, et così nelle hore canoniche non sempre ci domanda. Ita Paulus ad Philipp. 4 (v. 6) „In omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestrae immutentur apud Deum.“ Ita justus in oratione „confitebitur Domino.“

Dico parlare religiosamente con Dio; perché se tu parli con Dio con biasteme, chiaro è che non fai oratione ma tutto il contrario, provocando Dio, come odii hieri un pntto; gran culpa certamente de li padri et matri, et anche delli maestri di scola, li quali ne tengon tanto poco conto, che se falla il putto contro le regole di Donato, lo battono, se falla contra la legge di Dio, non ve fa parola.

Donque far oratione primo modo s'intende in qualunque modo religiosamente parlar con Dio o laudando o ringraziando o domandando con la mente o con la voce o con la contemplatione. C'è un altro modo

di far orazione più stretto et è il secondo, et questo è domandar a Dio etc. . .

Ex oratione interposita lectioni 23.

... Staranno alla porta alcuni homini da bene. Dateli bona limosina, perchè loro la distribuiscano bene. Vanno per Roma, vedano et sanno, che quel povero homo si more di fame et quel altro; a chi danno un giulio, a chi tre, a chi quattro, a chi sei, secondo il bisogno, et così quelli poverelli hanno occasione di respirar et ringraziar Dio. Fate limosina hora, che ce n'è bisogno. Perchè per dire il vero, quando vo per Roma et vedo in questa piazza, che si vende il pane, et par che li homini si fanno ammazzar per comprare un poco di pane, et il medesimo vedo in quella et quel'altra piazza. Et finalmente quando vedo et vedo non trovo abundantia di altro che de fango et loto; et mi penso che Dio lo faccia, poichè vede che nel anima nostra non ci è altro che fango et loto . . . Ci manda dunque Dio la povertà, la miseria, diluvii et tribulationi, acciò buttiamo via il loto del anima. Et come? Oltre l'oratione, digiuni, confessione, gran rimedio di deporre ogni imperfectione et peccato è la elemosyna etc. . .

Ex simili oratione interjecta lectioni 25.

Vi ho da raccomandare l'ospitale delli incurabili. Già vi ho detto, che ha infinite spese, perchè per la unività del tempo non ponno stare in una sola stanza, et multiplicando le stanze bisogna necessariamente più ministri, più salarii, più spese; si ch' crescono le spese et li bisogni. La carestia è grande. Et oltre di questo per li peccati nostri manca anche la charità. Perchè dicano li ricchi: Io comparo il pane; quando faceva il pane in casa, lo dava; hora non posso. Et quando la vorai dare, se non lo dai hora che è il tempo? Per l'amor de Dio, il quale è liberale, già vedeamo il bon tempo et speramo sarì bona ricolta. Per gratia del Signore, non vi sparagnate! Perchè se al giocatore gli basta l'animo pigliar danari in presto per giocare, se al prete li basta l'animo pigliar danari a cambio et ad interesse per assicurarsi de il suo beneficio, per far simonie et mille altri peccati, perchè non haverete ardire dar un poco de elemosina per assicurarvi in cielo la vostra anima in aeternum? Fretto, fretto! Perchè vene prego per la passione de Jesu Christo etc. . .

Finis ultimae (30.) lectionis.

La legge de Dio vole in certi articoli che pregamo . . . La legge positiva dice anchora lei questo . . . et per questa legge siamo obligati a far oratione prima le feste . . . ancora siamo obligati quando li superiori ci comandano, v. g. vede sua Santità percole de guerra, de peste o de altre male cose; che fa inspirato dal Spirito sancto? Ci comanda il digiuno . . . Abbiamo il concilio Toletano et il Remense IV., che dovemo saper il Pater noster et Ave Maria. Ma che accade? Che

molti non lo sanno, et lo masticano di modo che dicano ogni'altra cosa che quella.

Quando anche siamo obligati a pregar per questa legge? Sai quando? Li sacerdoti che pigliano et hanno ordine sacro o qualche beneficio, tanto si hanno quanto se no (sic), sono obligati a dire il suo officio sotto pena che si non dicano le hore canoniche pro rata ha da restituire li frutti. Così dice il concilio . . . Che più? Li religiosi professi, se ben non hanno (ordine sacro). Perchè, vedete, perchè questi nostri hanno la sua cella, il mangiare, il vestire, la commodità di bona compagnia, si non perchè faccino oratione? Perchè se non la fanno, robano la elemosyna, che magnano. . .

Ma qual (oratione) è più perfetta ceteris paribus? Quella ch'è obligata più che quella che è libera; se ben par ad alcuni il contrario.

Perchè chi fa peggio lassandola? Quello che è obligato. Se è dunque contraria a cosa più cattiva, è migliore. Et poi credi tu, che Dio benedetto sia più inclinato a castigar che a remunerare? Non già. Dunque se più punisce quelli, che sono obligati, se la lassano, perchè non voi, che anche molto più li remunererai? C'è un'altra ragione, perchè quello che fa oratione per obligo, da il frutto e l'arbor a Dio, quello che non è obligato, li da il frutto solo. Non è più dar l'arbor et il frutto? Si senza dubio. Quello che si obbliga, da la persona sua, la voluntà et ogni cosa. Quel altro non fa così, ma solo li da il frutto.

Dipoi ci è questo, che quanto la mente è più ferma, tanto è più grata a Dio. Chi è più fermo? Quello chi è obligato. Perchè, dimmi un poco, quando sta più ferma la porta, quando solo è mandata là, o vero quando ci è posto il catenaccio? Senza dubio quando ci è il catenaccio; perchè senza quello ognuno facilmente aprirà; con quello non potrà far questo, se non li apre uno di dentro. Chi non è obligato, è come la porta solo mandata là senza catenaccio. Tu sta a dir l'offitio; viene un compagno: e che voi fare, viene andamo un poco a giocare, andamo un poco a spasso; et tu perchè non sei obligato più che tanto, subito ti lasci menare dove quello vuole. Ma chi è obligato — se però vuol far il debito suo — se bene è chiamato, dice: Non voglio venire, perchè son obligato a dir il mio officio.

Ma che accade? Che l'officio da molti si dica con gran negligenza, et le altre oratione et divotione straordinarie con gran diligenza.

Et questi fanno a la roverscia. Perchè quello a che sono obligati et che è più, lo masticano presto, et al altro a che non son obligati servono tutta la divotione. Perchè non attendi dunque prima a quello che sei obligato et poi alle altre, si vuoi?

Così interviene del Pater nostro. Il quale perchè lo sapemo alla mente, come l'Ave Maria, sempre lo dicemo masticando et barbottando, solo facendo strepito di parole et non pensamo niente a quello che diciamo. Non fa così, ma fermati in quelle parole, che son piene di successo. Vedi quello che fece San Francesco, che andando per viaggio

et passando presso ad una chiesa disse al suo compagno: Fermiamoci qui a dir una Ave Maria. Vanno et si ferma un hora. Come furon usciti, disse il suo compagno a San Francesco: Voi dicevate, che non volevate dir se non una Ave Maria, et io ho detto tre corone. Rispose San Francesco et disse: In verità che io non n' ho detto più d' una Ave Maria, anzi non l' ho finita.

Consideralo dunque e di: Io dico Pater, che vol dire padre de tutti li christiani, et come li son figliolo io, che ho il mio fratello inimico? Dunque pensalo bene, et di un Pater nostro ben pensato et con divotione, che sarà meglio che dire molte altre divotione alla balorda et più Dio l' esaudirà.

Et questo basti per hora fin qui della oratione. Restavan diu altri punti de quella, li quali piacendo a Dio li diremo un altra volta; per hora circa di questo farem pausa.

Index nominum utriusque voluminis.¹⁾

- A.
- Abraham II. 168.
Albertus Magnus B. 135. 315.
Albertus V. Bavariae dux II. 14*.
25*. 68.
Albigensis ep. v. Cigada card.
Aleander Hier. archiep. II. 64*.
Alexander Halensis 289. 355. 368.
II. 44.
Alexander II. papa 81. 109. 179.
368.
Alexander III. papa 52. 270. 271.
313. 326. 335. 369. II. 114.
Allifensis ep. v. Nogueras.
Almansa de, Didacus Enriquez, ep.
Coriensis 415. 444.
Alphonsus Abulensis 139.
Alphonsus de Castro II. 385. 399.
Altemps Sit. card. 95*.
Alvarez a Vosmediano ep. Accitanus vel Guadicensis (Guadix) 66*. 441.
Amani, Joh. Paulus, ep. Anglonensis 431.
- Ambrosius S. 12. 87. 91. 160. 176.
180. 194. 231. 232. 278. 367.
II. 349. 358.
Ambrosius Camaldulensis 192.
Amulius card. 438. 448.
Anacletus I. papa S. 3. 44. 78. 80.
85. 90. 113. 203. II. 76. 378.
Anastasius II. S. papa 233. 351.
Andreae Joh. II. 373.
Andries J. B. 58*.
Angelus de Clavas II. 385. 387.
389. 390.
Anglonensis ep. v. Amani J. P.
Anicetus papa S. 80. 116. 265.
Antherus papa S. 264. II. 76.
Antibarensis ep. v. Bruni.
Antinori 430.
Antoninus a Corduba II. 133.
Antonius archiep. Florent. S. 137.
Antonius rex Navarrae 444. II. 46*.
Apollonius de Montano II. 335.
Aquaviva Claud. gen. 54*.
Aquilejensis p'tcha v. Barbaro D.
Aragon de, Barth. Seb., ep. Patentensis (Patti) 444.

¹⁾ Ubi numerus tomus indicatus non est, tomus primus intelligitur.